

ԱՐՑԱՆԻ ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐՈՒՄ ՄԵՐ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՆ ԵՆ...

ՌՈՆԱ ԲԱԼԱՅԱՆ

Դարեր շարունակ հայ ժողովուրդը պայքարել է օտար նվաճողների դեմ իր գոյապահպանման համար: Հավատով մայելով գալիքին՝ նա ազգապաշտպան հերոսամարտեր է մղել Վանում, Ջեթունում, Մասունում, Մուսա լեռան վրա, Ավարայրում, Սարդարապատում և այլուր:

Մեր ժամանակաշրջանում Արցախի գոյամարտում ամրապնդվեցին հայ ժողովրդի պատմության ընթացքում ձեռք բերած մեծ և փոքր հաղթանակների ավանդույթները:

1980-90-ական թվականներին, Արցախի ազատության և անկախության համար պայքարի ճակատագրական շրջանում, հազարավոր երիտասարդներ զինվորագրվեցին արցախյան պայքարին՝ քաջ զիտակցելով, որ Արցախի ազատության ուղին սեփական գոյության մեջ է:

Դեռևս 1988 թ. փետրվարյան օրերին Ստեփանակերտի մանկավարժական ինստիտուտի հայ ուսանողությունն առաջատար դեր է խաղացել արցախյան շարժման հանրահավաքների, երթերի և խաղաղ ցույցերի ժամանակ՝ իշխանություններին պարտադրելով իրականացնելու արցախյան ժողովրդի կամքը՝ Մայր Հայաստանին Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորվելու պահանջը:

Հայ բնակչության ցեղասպանությունը Սումգայիթում և նրան հաջորդած ոճրագործությունները Ադրբեջանի մյուս հայաբնակ վայրերում առավել հաստատուն դարձրին մեր ժողովրդի մեջ այն համոզմունքը, որ այլևս հնարավոր չէ մնալ մեան սպանդի ու բարբարոսությունների մախաձեռնող և իրագործող Ադրբեջանի իշխանություններին ներքո:

Պատերազմ հայտարարելը հայ ժողովրդին, ադրբեջանական, ինչպես նաև միութենական կենտրոնական իշխանությունների՝ նախկինում վարած քաղաքականության արդյունք էր:

Լեռնային Ղարաբաղի գոյատևման համար պայքարն ընթացավ 2 փուլով՝ սկզբնական շրջանում ստեղծվեցին առաջին կամավորական ջոկատները, որոնք մախահիճք հանդիսացան ԼՂՀ ինքնապաշտպանության ուժերի կազմավորման համար: Նրանց անձնվեր պայքարին, 1992 թ. սեպտեմբերին, հաջորդեց ԼՂՀ պաշտպանության բանակի ստեղծումը:

Արցախի գոյապայքարի այս ամբողջ ընթացքում հերոս նախնիների արժանի ժառանգորդները դարձան մեր 400-ից ավելի ուսանող-ազատամարտիկները, որոնց սովաբ մասն Արցախի պաշտպանության բանակի ոգին դարձավ, իսկ 71 ուսանող-քաջեր նահատակվեցին՝ դառնալով ազգային սրբություններ:

Անկասկած, եթե դիտերիմ թշնամին չդիմեր բռնությունների, մահ ու ավեր չսփռեր հինավուրց հայկական լեռնաշխարհում, ապա մեր ուսանող-ազատամարտիկներից

շատ շատերն անվանի գիտնականներ ու մասնագետներ կղաղմային: Մեր ուսանողները հայրենի հողի փրկիչներ դարձան՝ իրենց տեղը գտնելով արցախյան գոյամարտի բազում հաղթանակներում:

Արցախի պաշտպանության բանակի, մեր երիտասարդության ունեցած հաղթանակներն օրինաչափ են: Արցախցին միշտ առանձնահատուկ հակում է ունեցել դեպի ռազմական գործը, որը նրան տվել է հնարավորություն՝ կարճ ժամանակամիջոցում ձեռք բերելու ռազմական գիտության ու ռազմական արվեստի բնագավառում գերազանց գիտելիքներ, ռազմական տեխնիկային տիրապետելու ունակություններ, տարբեր գործառնություններին կառավարելու փորձ:

Արցախցի ռազմական գործիչները՝ օժտված լինելով ռազմաստրատեգիական տաղանդով, խիստ անհավասար մարտերում սակավաթիվ ուժերով բազմաթիվ հաղթանակներ են տարել հակառակորդի խառն գորաքանակների դեմ:

Մեր քաջ նախնիների ռազմական ավանդույթները շարունակելու գործում ծանրակշիռ ավանդ ներդրին մահ Արցախի պետական համալսարանի ուսանողները:

Էդմոն Բարսեղյան- Մայրաքերոյի անառիկ ամրոցի քաջոդին էր: Սովորում էր գերազանց, երազում՝ հայրենի լեռնաշխարհը տեսնել ազատ ու անկախ: «Շահումյանն Արցախի հյուսիսային դարպասն է. այն պետք է ամուր պահել», - պատմաբանի կանխատեսությամբ ասել է Էդմոնն ու իր քարեկամ, մեր բուռի, շրջանավարտ Լյովա Կարապետյանի հետ մեկնել Շահումյան, քաջաբար կռվել ու գոհվել Շահումյանի Կարաչինար գյուղի պաշտպանության դիրքերում:

Արցախյան գոյամարտում արիացել էր Իզոբ Լասրաթյանը, որը գնում էր Գարեգին Նժդեհի հետքերով, քաջ գիտեր Անդրանիկին ու Դրոյին, և երբ սկսվեց Արցախի փրկության համար պատերազմը, Իզոբին կարելի էր տեսնել արցախյան գոյամարտի թեժ կետերում՝ Խրամորքում, Քարազլխում, Կիչանի, Ղազանչիի, Շուշիի համար ծավալված մարտերում:

Թշնամու կողմից անառիկ հռչակված միջնաբերդի, հայոց հնագույն քաղաքներից մեկի՝ Շուշիի ազատագրումից հետո (որտեղից զազագած թշնամին մահ էր սրբիւում Վարարակնի վրա) կատաղած թշնամին մեծ ոհմակներով հարձակվեց Ասկերանի շրջանի Դահրազ, Մառնաղբյուր գյուղերի վրա: Մառնաղբյուրի համար անհավասար մարտում Իզոբը կյանքի գնով փրկեց իր մարտական ընկերներին: «Ես իմ ինքնաձիգի կրակահերթերով կպաշտպանեմ ընկերներին՝ մահանցն անհավասար մարտից դուրս գալու համար», - հնչել է Իզոբի ձայնը ռազմադաշտում: Իսկ իր համար պահած վերջին փամփուշտով անմահացել է՝ հայրենի սուրբ հողը ներկելով արյամբ:

Արամ Ջաքարյան- հեռակա բաժնի 4-րդ կուրսի ուսանող էր. գտնում էր, որ արցախցու փրկությունը գենքն է,- այս նշանաբանով էլ նա պայքարեց ու անմահացավ՝ մտնելով Արցախի հերոսական տարեգրության մեջ:

Ջաքար Ավանեսյան- ծնվել է Հայաստանում, արմատներով դարաբաղցի է: Ձեռվել է Մարտակերտի Տոնաշեն գյուղի մերձակայքում թշնամու նետած ականներից: Նրա կյանքի թելը կտրվեց 22 տարեկան ծաղկուն հասակում:

Ռաֆայել Բաղդասարյան- ուսման սիրահար, քաջ գիտեր հայ ժողովրդի անցած դարավոր պայքարի ուղին, անմահացավ 1992 թ. դեկտեմբերին:

Արմեն Անտոնյան- մարտնչում էր Ասկերանի մատույցներում: Ընկերները պատմում են, թե ինչպիսի հմուտ նշանառու էր: Նրա արկով լի տանկը պայքեց Ասկերանի կատաղի մարտերում:

Հայկ Բալասանյան- 18-ը դեռևս չբողբած, բայց մարտերի մասնակցած արմատներով՝ քարինտակցի այդ պատանին կարճ, բայց հերոսական կյանքի պատմություն ունի: Աղդամի շրջանի Գյուլպիլուի կատաղի մարտերից մեկում նա առաջինը նկատեց, որ բոլոր իշուակները կրակում են ծառերի վրայից: Իր զնդացրային կրակ-

ներով փրկեց զինվորների կյանքը: Սակայն ինքը մահացու վերք ստացավ ու մաքեց մարտական ընկերների ձեռքերին՝ իր տեղը գտնելով Արցախի հերոս նահատակների շարքերում:

Արմեն Մելքումյան- ծնվել է Մաճկալաշենում, հասել հրամանատարական բարձունքի: Ընկերները նրա մասին ասում են. «Ծնվել է տաղանդավոր հրամանատար դառնալու համար»: Գիտակցելով հայրենի Մաճկալաշենի և Ամարասի հովտի ուսումնական կարևորությունը, նա թողնում է ուսումը՝ գեներ վերցնելու վճռականությամբ: Բերդաձորում իր 1-ին մարտական մկրտությունը ստանալուց հետո վերադառնում է հայրենի գյուղ ու ձեռնամուխ լինում կամավորների զինված ջոկատի տեղեկմանը, հավաքագրելով հարևան Սոս, Հերիեր, Ծովատեղ, Խերիսան, Բերք, Բարահունջ, Կոլխոզաշեն, Մամնա գյուղերի երիտասարդներին, դարձավ նրանց հրամանատարը: Արմենն իր զինվորների հետ ամցավ բազում կրակների միջով՝ նրանց հետ կիսելով պատերազմական շրջանի բոլոր դառնությունները: Նրա մարտավարական տաղանդը փայլատակեց 1992 թ. սեպտեմբերին, Ամարասի հերոսամարտերում, երբ թշնամին պատրաստվելով հարձակման, նպատակ էր դրել գրավել ռազմավարական նշանակություն ունեցող Դավալտ խութի պահակակետը և լայն ճակատով մարտեր սկսել Կարմիր շուկայի ու շրջակա գյուղերի ուղղությամբ: Արմենն իր զինվորներով հետ շարտեց մեծ թշնամու, առգրավելով նրա տեխնիկայի մեծ մասը, վերցնելով Խազազի անհաս բարձունքը, ուր տեղակայված էին թշնամու ռազմական հենակետերը: Խազազի բարձունքի հետ էլ կապում էր կյանքի ճակատագիրը: Ընկերների այն հարցին, թե «Ե՞րբ կլինի հարսանիքը» Արմենը վճռական պատասխանել էր՝ «հենց որ Խազազի բարձունքը վերցնենք»: Սակայն Խազազի բարձունքի համար մղած մարտերը ճակատագրական եղան Արմենի համար: Վիրավոր ընկերների կյանքը փրկելիս՝ թշնամու տեղատարափ զնդակները խլեցին քաջ հրամանատարի՝ Ամարասի դարպասների պահապանի կյանքը: Նրա հրամանատարական կարողությունները բարձր են գնահատվել:

Մամվել Հարությունյան- հայ քաջորդիներից է, որը կիսատ թողնելով ուսումը՝ որոշեց վրեժխնդիր լինել նահատակված եղբայրների համար: Նա քաջաբար կռվեց Կրկժանի, Խոջալուի մարտերում, մասնակցեց մահ Ծուշիի ազատագրմանը: 1992 թ. հուլիսին, երբ Լեռնային Դարաբաղի ինքնապաշտպանության ուժերի նոր կազմակերպած 6-րդ վաշտի հրամանատարի տեղակալ Սերգեյ Թովմասյանը հերոսաբար զոհվեց Մարտակերտի Հակոբ Կամարի գյուղից ոչ հեռու «Եզան կյումեր» կոչվող բարձունքը գրավելու ժամանակ, Մամվելը խուճապի չմատնվեց, ապահովեց անխափան ռադիոկապը՝ դուրս գալով Սերգեյի անվան տակ: 6-րդ վաշտի տղաների հետ նա մարտնչեց Մարտակերտի Մեծ-Շեն և լեռնային մյուս գյուղերի համար: Արդեն փորձառու մարտիկ էր, երբ 1992 թ. սեպտեմբերին համալրվեց 6-րդ վաշտը և տեղեկվեց 3-րդ գումարտակը, որի հրամանատարը դարձավ ընդամենը 22-ը բոլորած Մամվելը, որին վստահում և հավատում էին զինվորները: 3-րդ գումարտակի քաջերը նրա հրամանատարությամբ կատաղի կռիվներ մղեցին Չլդրան, Պողոսագոմեր, Դազարահող, Մաղավուզ և այլ գյուղերի համար: 1993 թ. մարտին Մամվելի հրամանատարությամբ գումարտակը մասնակցեց Մարտանգի ջրամբարտակի վերջնական ազատագրման համար մղվող մարտերին: Հմուտ հրամանատարի ղեկավարությամբ գումարտակի ռազմիկները կատարեցին խիստ կարևոր առաջադրանք՝ Մարտանգի հիդրոհանգույցից դեպի Մեծ-Շենի և Մաղավուզի խաչմերուկը տանող ճանապարհը մաքրելով թուրք ելուզակներից, գումարտակի զինվորներն արժանի հակահարված հասցրին թշնամուն, որը խուճապահար նահանջեց՝ ցուցադրելով իր անճարակությունը:

1993 թ. մարտի 20: Հակոբ Կամարի գյուղի ազատագրման ժամանակ թշնամու

ականից խոր վերք ստացավ և նահատակվեց գումարտակի հրամանատարը:

Հայրենիքը բարձր գնահատեց իր հայրենասեր զավակի սխրանքը: ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության հրամանագրով Սամվել Հարությունյանը պարգևատրվեց «Մարտական խաչ» առաջին աստիճանի շքանշանով:

Մարտականության դաժան մարտերը ճակատագրական եղան ուսանող-ազատամարտիկներ՝ դեռ 20 տարին չբոլորած, Լորիսի, Հարութի, Սամվելի, Հակոբի և Հատուրիչների համար: Այստեղ, ճակատային գծում, միշտ առաջին դիրքերում էր մարտընչում դասակի հրամանատար Լորիս Գրիգորյանը: Դասակի մոտոհրաձգային գումարտակի տղաներն արյան գնով բարձունքներ նվաճեցին և անմահացան հերթական մարտական առաջադրանքները կատարելիս:

Իր զինվորական ծառայությունը Ստեփանակերտի նորաստեղծ համալսարանում դասախոսական աշխատանքի հետ համատեղեց ականանետային դիվիզիայի հետախուզության պետ դասակի հրամանատար, մեր բուռի-ի շրջանավարտ Գալիկ Դավթյանը, որը պատվով կատարեց առաջադրանքը Օմարի լեռնանցքում, և ապա մեկնեց Հորադիզ, որտեղ և հերոսաբար զոհվեց 1994 թ. մարտի 3-ին՝ չհասնելով ասպիրանտուրայում սովորելու իր վեհ նպատակին:

Հայրենասիրական շնչով տոգորված՝ ուսանողական նստարանը թողեց և ցայսօր Արցախատուն չվերադարձավ համալսարանի պատմության բաժնի 2-րդ կուրսի ուսանող, կուրսի ավագ, ուսման գերազանցիկ, միշտ լրջախոս ու բարի Նարեկ Դանիելյանը: Նարեկի կարմիր դիպլոմը երեք տարի անց հանձնվեց նրա մորը՝ մեր հարգարժան դասախոս Լենա Գրիգորյանին:

Անհայտ ճակատագիր ունեցավ մահ լեզվագրական բաժնի (հեռակա) 5-րդ կուրսը նոր ավարտած, ճանաչված ֆուտբոլիստ՝ Վայոտան Բաբայանը:

Այսօր, մեր ուսանող-ազատամարտիկների շարքերը համալրվում են ազատության պայքարին զինվորագրված նոր կտրիճներով:

Նրանք մեր սույր հողի հավերժական հերոսների օրինակով վճռական և արժանի հակահարված կտան բոլոր թշնամական այն ուժերին, ովքեր կփորձեն նորից ասպատակել հայաշունչ Արցախը:

Պատմության ամբիոն

Ստացված է 15.09.1997

Р. Балаян

Наши студенты в борьбе за существование Арцаха

Резюме

1980-1990 гг. в период судьбоносной борьбы Арцаха за свободу и независимость, тысячи молодых людей вставали на защиту арцахской борьбы, четко понимая, что свобода Арцаха зависит от их силы.